

СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті проаналізовано прояви глобалізації в страховій діяльності. Розглянуто місце України на світовому страховому ринку за глобальними макроекономічними показниками. Визначено наслідки присутності іноземних капіталів в українському страховому бізнесі.

Manifestations of globalization in the insurance business are analyzed in the article. The place of Ukraine in the global insurance market on global macroeconomic indicators is investigated. The effects of the presence of foreign capital in Ukrainian insurance business are determined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізація як системоутворюючий процес стала однією із найбільш впливових сил, що визначають подальший розвиток світової економіки. Сьогодні вона охоплює усі сфери товарних та фінансових ринків. Останніми роками в науковій літературі з'явився такий термін як «глобальне фінансове середовище», який розглядають як середовище, що формується міжнародним рухом фінансових продуктів і послуг, капіталів, ресурсів та технологій. Фінансові посередники виконують функції прискорювачів глобалізації завдяки технологічним змінам, у першу чергу, інформаційним технологіям.

Розвиток процесів формування глобального середовища безпосередньо впливає на функціонування національних фінансових ринків взагалі, і страхового сегменту зокрема, вимагає дослідження і наукового аналізу наслідків цього впливу та пропозицій щодо вдосконалення інституційних засад регулювання та нагляду страхової сфери України. Актуальність аналізу процесів формування глобального фінансового середовища та наслідків його впливу на діяльність страхових компаній посилюється в умовах фінансової кризи та її подолання.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблематикою і дослідженням питань формування глобального фінансового середовища та його впливу на різні сегменти фінансового ринку займаються вчені-економісти всього світу, у тому числі, українські науковці: Н. Н. Внукова, Л. В. Кузнецова, З. О. Луцишин, П. І. Гайдучський, М. Згуровський, С. В. Науменкова, В. І. Міщенко, В. Д. Базилевич, Д. І. Барановський, В. Г. Баранова, О. О. Гаманкова. Однак, автори вважають, що це явище настільки складне та динамічне, що далеко не всі проблеми становлення глобального середовища та впливу цього процесу на національні фінансові ринки та їх сегменти охоплені увагою в літературі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначене вище стосується таких проблем, як визначення складових поняття «глобальне фінансове середовище» та його бачення через призму страхового ринку, міри присутності зарубіжних інвесторів на страховому ринку України і факторів їх утримання на ньому, умов наближення національних стандартів функціонування страхової системи до світових, конкурентоспроможності вітчизняних страховиків.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне з'ясування змісту процесу формування глобального фінансового середовища та його впливу на страховий ринок України, визначення позитивних та негативних наслідків, ризиків присутності (або відсутності) іноземних капіталів у страховій системі України та з'ясування, якою мірою Україна наближається до міжнародних стандартів у різних видах страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для повного розуміння процесів глобалізації у галузі страхування, важливим, на думку авторів, є врахування низки ключових складових цього поняття, які викристалізувалися в сучасній економічній думці:

- глобалізація – це історичний процес, який постійно посилюється протягом історії людства і кожному його періоду відповідають свої специфічні риси й особливості;
- глобалізація означає універсалізацію страхової діяльності, розробку і прийняття єдиних принципів взаємодії суб'єктів страхової справи, уніфікацію страхових механізмів та інструментів, схильність до інтегральних технологій;
- глобалізація – це визначення взаємозалежності національних страхових систем, головним наслідком якої є поступове руйнування національного державного суверенітету під тиском світового капіталу, міжнародних страхових корпорацій і фінансових інститутів, транснаціональних управлінських структур, що взаємодіють не тільки між собою, але й з самими державами.

Глобалізація страхової діяльності впливає на поступ усіх країн світу, формуючи нове середовище фінансового розвитку. Глобальне фінансове середовище охоплює все світове господарство. Основою його формування є рух капіталу. Безперешкодне світове переміщення капіталу стосується страхових ринків, які підпадають під безпосередній вплив глобального фінансового простору завдяки широкому використанню перестраховувальних операцій, які є каналом перетворення національних страхових ринків у міжнародні.

На сучасному етапі фінансової глобалізації у чистому вигляді національних страхових ринків не існує. Завдяки створенню транснаціональних і міжнародних страхових компаній, які проникають в різні країни, експансії іноземних капіталів, значному обсягу перестраховування різноманітних страхових ризиків за межами національних ринків, страхові ринки ХХІ століття зазнали значних і дуже помітних змін. Через подолання законодавчих та економічних бар'єрів між національними страховими ринками формується глобальний страховий простір. Ці процеси відбуваються найбільш помітно та природно у розвинених країнах, які мають майже однаковий економічний потенціал. Що стосується національних страхових ринків, які розвиваються, то наслідки цих процесів далеко не однозначні.

В Україні в умовах впливу глобалізації на страховий ринок загострилися проблеми фінансової стійкості страхових компаній, їх конкурентоспроможності, адже українські страховики мають дуже незначні капітали порівняно з найбільшими провідними страховими компаніями світу та обмежений досвід роботи у ринкових умовах. Якщо звернутися до такого показника як мінімальний статутний капітал страховика, то в Україні він складає грошовий еквівалент 1 млн. EURO для страховиків з ризикових видів страхування та грошовий еквівалент 1,5 млн. EURO для страховиків зі страхування життя. Між тим, вимоги до мінімальних статутних капіталів в країнах ЄС приблизно у 4–6 разів більше ніж у нашій країні.

Таблиця 1

Активи найбільших страхових компаній світу, Росії та України на 1.01.2011 року [1, с.19]

Назва страхової компанії	Країна	Активи, млрд. дол. США	Назва вітчизняної страхової компанії	Активи млрд. дол. США
ING Group	Нідерланди	1665	Лемма	0,19
AXA Group	Франція	981	Аванте	0,18
Allianz	Німеччина	838	Оранта	0,14
MetLife	США	731	Омега	0,11
Generali Group	Італія	565	АХА	0,10
Ping An Insurance Group	Китай	135	ІНГО Україна	0,06
СГ «Росгосстрах»	Росія	4,3	Уніка	0,05

Сукупний обсяг страхових послуг на українському фінансовому ринку досить незначний, а частка активів страхових компаній, яка склала у 2012 році приблизно 45 млрд. грн., у ВВП країни становила 3,2 % (при ВВП у 1,4 трлн. грн.). Водночас через

страховий ринок промислово розвинених країн здійснюється перерозподіл 10–12% ВВП, а провідні страхові компанії світу концентрують 25 трлн. дол. загальносвітових фінансових активів [1, с.19]. Частка валових страхових премій у співвідношенні до ВВП склала у 2012 році 1,7% і зменшилась порівняно з 2005 роком (2,9%) на 170%.

Глобальне фінансове середовище обумовлює необхідність укрупнення у формах концентрації та централізації капіталів і на ринку страхових послуг України. У країнах з високим розвитком страхового ринку спостерігається високий рівень концентрації капіталів, про що свідчать дані табл. 1. У цих країнах останніми десятиліттями мали місце процеси інтеграції між різними фінансовими посередниками-банками, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, навіть промисловими корпораціями, що сприяло процесу централізації капіталів і створило «ефект масштабу», а також підвищило ефективність функціонування страхових компаній порівняно з тими, які не увійшли до фінансових об'єднань, зменшило їх витрати, покращило якість управління, розширило клієнтську базу, дозволило створити нові кобрендингові продукти і обслуговувати клієнтів через Internet-страхування [1, с.20]. Отже, такі інтеграційні процеси сприяли утворенню транснаціональних фінансових груп, укрупненню страхового і перестраховального капіталів на світовому ринку та утворенню транснаціональних страхових компаній, об'єднанню брокерських посередників, використанню мережі Internet для надання страхових послуг споживачам різних країн. Для таких змін були послаблені законодавчі та економічні бар'єри для руху фінансових потоків між національними фінансовими ринками.

Автори вважають за необхідне зробити акцент на потенціалі використання мережі Internet. Так, якщо у 2006 році 38% американців купували страхові поліси через Internet, то в 2012 році їхня частка досягла 61%. Фахівці PwC передбачають появу віртуальних бізнес-угруповань власників невеликих страхових компаній [2, с.23].

За даними PwC (Price Waterhouse Coopers), інтернет-комерція забезпечує майже 16% прибутків страхових компаній світу і у більшості розвинутих країн страхові компанії мають власні інтернет-представництва. Найпоширенішими послугами в режимі on-line страхування стали страхування транспорту, обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів, страхування вантажів, особисте страхування від нещасних випадків та ін.

В умовах глобалізації світового ринку страхування мережа Internet використовується для надання інформації страховими брокерами, на веб-сайтах яких агрегуються інформація від найбільших страхових компаній. Можливості використання Internet для обслуговування клієнтів сприятиме прискоренню процесів глобалізації страхового бізнесу, застосуванню прогресивних бізнес-моделей обслуговування, забезпеченню виходу страхових компаній на нові сегменти фінансового ринку.

Головні напрями діяльності страхових компаній представлено в електронному каталозі Yahoo Insurance.

Звернемося далі до питання: яке місце посідає Україна в сучасному світовому страховому просторі за глобальними макроекономічними показниками – обсягами збору страхових премій, часткою страхових премій у валовому внутрішньому продукті, розміром страхової премії в розрахунку на душу населення.

Загальний обсяг вітчизняного страхового ринку за збором страхових премій дорівнює наразі 2,9 млрд. дол. при обсягах світового ринку страхування 4324, 2 млрд. дол. Таким чином, страховий ринок України займає усього 0,07% світового страхового ринку; 0,18% європейського страхового ринку; 3,29% страхового ринку Центральної та Східної Європи. Ці показники є мізерними, особливо враховуючи географічне місце розташування нашої країни, чисельність її населення та економічний потенціал.

Частка страхових премій у ВВП України в 2010 р. склала 2,11%, тоді як в країнах G7 (США, Канада, Велика Британія, Німеччина, Франція, Італія, Японія) – 8,77%; країнах Центральної та Східної Європи – 2,63%; країнах ASEAN (Сінгапур, Малайзія, Таїланд, Індонезія, Філіппіни, В'єтнам) – 3% [3, с.9].

За 20-річний період функціонування в умовах незалежності страховий ринок України

не забезпечив споживачів страховими послугами навіть на рівні останніх років існування СРСР. Тоді питома вага страхування у ВВП досягла 2,5% і переважною частиною в ній було страхування життя. У 2010 році показники склали в Україні відповідно лише 2,1%, у т.ч. зі страхування життя – 0,1% [4, с.25–26].

На страхування життя припадає приблизно 5–7% внутрішнього вітчизняного страхового ринку. Український лайфвий ринок у світі має частку, що є статистично невливою. Премії за усіма видами страхування життя на душу населення складають усього 2,5 дол. США, що у 1000 разів менше, ніж у середньому в країнах G7 і у 24–25 разів менше, аніж в середньому у країнах Центральної та Східної Європи та країнах-членах ASEAN. При цьому потрібно мати на увазі той факт, що ці мізерні обсяги страхових премій за договорами страхування життя (114 млн. дол.) значною мірою складаються не із премій за добровільними довгостроковими договорами, а із премій за договорами страхування життя позичальників споживчих кредитів [3, с.9].

Ринок страхування життя України не виконує своїх класичних функцій – забезпечення страхового захисту від ризиків зі страхування життя і накопичення коштів та потребує значного розвитку за рахунок численних заходів.

Вітчизняний науковець О. О. Гаманкова досліджувала рейтинг України порівняно з країнами світу по ринку страхування в цілому, а також окремо в секторі загального страхування (Non-Life) і в секторі страхування життя (Life). Серед численних даних, розрахованих дослідником, найбільший інтерес викликають показники, що відображають місце вітчизняного ринку страхування на світовому страховому ринку за розміром страхових премій на душу населення, які представлені в табл. 2 [3, с.9].

Таблиця 2

Місце України серед країн світу (88 країн) за розміром страхових премій на душу населення, 2010 р.

У цілому по ринку			По ринку Non-life			По ринку Life		
Місце	Країна	Премії на душу населення дол.	Місце	Країна	Премії на душу населення дол.	Місце	Країна	Премії на душу населення дол.
72	Туніс	74,4	74	Еквадор	67,2	79	Єгипет	7,7
73	Домінікана	66,2	75	Туніс	63,8	80	Гватемала	6,6
74	Україна	64	76	Україна	61,5	81	Росія	6,4
75	Індія	61,2	77	Домінікана	56,8	82	Іран	6,1
76	Казахстан	60,3	78	Марокко	54,3	83	Бангладеш	4,3
77	Індонезія	49,8	79	Китай	52,9	84	Пакистан	3,3
78	Ангола	39,7	80	Казахстан	52,3	85	Алжир	2,6
79	Гватемала	33,8	81	Перу	40,7	86	Україна	2,5
80	Алжир	30,9	82	Ангола	37,2	87	Ангола	2,5
81	Шрі-Ланка	29,7	83	Алжир	28,2	88	Нігерія	1

За розміром страхових премій на душу населення (серед 88 країн світу) Україна посідає 74 місце в цілому по ринку; 76 місце – по ринку Non-Life; 86 місце – по ринку Life.

Також зазначимо, що показовими є дані, які характеризують місце України серед країн Європи. І по ринку в цілому, і по ринку ризикових видів страхування (Non-Life), і по ринку страхування життя (Life) Україна посідає 32 місце з 32 країн. Для порівняння: середнє значення страхової премії на душу населення по ринку в цілому в Україні 64 дол., по Європі, відповідно, 1839,1 дол.; середнє значення страхової премії по ринку Non-Life в Україні 61,5 дол., по Європі – 740,3 дол.; і, нарешті, середнє значення страхової премії на душу населення по ринку Life в Україні – 2,5 дол., а відповідний показник по Європі – 1098,8 дол. Що стосується найближчих сусідів, то середня страхова премія на душу населення у Польщі складає 258 дол., а в Росії – 295 дол. [2, с.23].

Характеризуючи стан страхового ринку України у глобальному страховому просторі,

звернемо увагу на кількість страхових компаній у зв'язку з їх активністю через отримання страхових премій. За даними Insurance-Top 2012, в Україні станом на початок 2012 р. було зареєстровано 442 страховики, з них 64 орієнтовані на страхування життя, але значна кількість компаній фактично не здійснює страхових операцій. Так ТОП-100 загальних СК акумулювало понад 90% платежів, а на 200 СК припадало всього 5% страхових премій [4, с.25–26]. У страхуванні життя перша двадцятка забезпечує 90% збору страхових премій.

Одним із проявів впливу глобального середовища на страхування виявляється розповсюдження іноземного капіталу на національних страхових ринках, у тому числі, українському.

Іноземний капітал в Україні представлений фінансово-страховими групами Австрії, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Росії, США, Франції, Швеції. У 2010 році вони займали близько 60% ринку реального страхування. Загалом до 2012 року на українському ринку страхування було представлено майже всі великі світові страхові групи: німецький «Allianz», голандський «Fortis», італійсько-чеський холдинг «Generalli PPF Holding», польська «PZU», американська «AIG», шведська «SEB», російські страхові компанії «Росгосстрах», «Ингострах», «Русский стандарт», австрійські «UNIQA», «GRAWE», «ЕССО», австралійська «QBE» та інші. До чого це призвело, чи сприяла така експансія досягненню міжнародних стандартів у функціонуванні страхового бізнесу? На жаль, прихід іноземних інвесторів на ринок страхових послуг не спричинив зниження вартості страхових продуктів, появу широкого кола новітніх технологій, не обумовив різкого зростання страхових виплат і перерозподілу більшої частки ВВП через страховий ринок. Держава не змогла поєднати заходи щодо доступності ринку для іноземних страхових компаній (що є визначенням міжнародного характеру страхування) із заходами щодо національного режиму діяльності для іноземних страховиків (чого вимагає цілісність національної страхової системи), що не дозволило досягти певної рівноваги. Наслідками приходу нерезидентів можна вважати те, що на ринку майже не залишилося конкурентоздатних українських страховиків і практично всі великі страхові інститути цілком або частково належать іноземцям [6, с.15; 7, с.286].

До 2007 року страховий ринок України був майже недоступним для експансії іноземного капіталу, що було обумовлено законодавчим обмеженням частки іноземних інвесторів на рівні 49% у статутному капіталі вітчизняної страхової компанії. Після підписання угод про вступ України у СОТ, а також Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, фінансовий ринок став відкритим для іноземних капіталів і з 2007 року починається велика експансія капіталів нерезидентів на український страховий ринок і його окремі підрозділи. Було внесено доповнення і поправки до Закону України «Про страхування» (2011 р.), які пов'язані з правом здійснення страхової діяльності в країні страхових компаній держав-членів СОТ, що не включені до переліку офшорних зон, визначених згідно з законодавством України.

Такі умови призвели до того, що у 2012 році на страховому ринку України здійснювали страхування 115 страховиків з іноземним капіталом, а в структурі їхнього страхового бізнесу 50% займало страхування майна, на обов'язкове страхування припадало 22%, на страхування життя – 15%, на особисте страхування – 10%, на страхування відповідальності – 3% [6, с.17].

Висновки і перспективи подальших розробок. Вищезазначене дозволяє зробити такі висновки:

1. На сучасному етапі розвитку глобалізація як системоутворюючий процес стала важливішим фактором, який визначає подальший розвиток світової економіки. Глобалізація у сфері страхування має свої прояви, особливості і складові.
2. Стан розвитку страхового ринку України порівняно зі світовим ринком за такими макроекономічними показниками як обсяги збору страхових премій, частка страхових премій у валовому внутрішньому продукті тощо, свідчить про суттєве відставання України від існуючих міжнародних стандартів. Найбільш наочно це явище має прояв за

усіма показниками у сегменті зі страхування життя (Life). Особливо несприятливу картину має вітчизняний ринок серед країн світу через порівняння за показником розміру страхових премій на душу населення, де Україна посідає 74 місце серед 88 країн по ринку в цілому та 86 місце по ринку страхування життя. Цей показник в Україні ледве досягає 2,5 дол., що нижче ніж у Європі майже у 400 разів. Зазначені дані щодо ринку Life дозволяють зробити висновок про відсутність вітчизняного ринку зі страхування життя у класичному розумінні та за стандартами, які склалися у світовому просторі в цілому та європейському, зокрема [8, с.24].

3. Прискорення процесів глобалізації страхового бізнесу буде сприяти можливості використання мережі Internet.
4. Проявом глобалізаційних процесів на страховому ринку є розповсюдження іноземного капіталу. Прихід іноземних інвесторів на український страховий ринок не призвів до очікуваних результатів якісно нового рівня страхових виплат на зростання питомої ваги перерозподілу ВВП через страховий ринок. Присутність нерезидентів на страховому ринку України обумовила витиснення вітчизняних страховиків на нижчі позиції у рейтингах страхових компаній України та тенденцію до переходу найбільш кваліфікованих фахівців до іноземних компаній.
5. Узагальнюючи вищезазначене, можна констатувати, що проведений аналіз свідчить як про нерозвиненість страхового ринку України, так одночасно, про існуючий потенціал, реалізація якого можлива за умови економічного зростання країни в цілому та цілеспрямованих дій держави щодо підтримання вітчизняного ринку страхування в умовах фінансової глобалізації. Інтенсивний розвиток страхового ринку України стримується низкою чинників: недостатнім нормативно-правовим забезпеченням, відсутністю дієвих фінансових важелів впливу на розвиток і функціонування елементів страхової системи з боку держави, спадами та інфляційними процесами в економіці, відсутністю страхової культури суспільства, недосконалістю регуляторної політики держави і чіткої парадигми соціального страхування. Усі ці проблеми потребують обґрунтування концептуальної платформи ринкової трансформації страхової системи України і формування науково-методичного забезпечення в процесі подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Вплив глобалізації на розвиток банківської системи України: [за ред. проф. Л. В. Кузнецової]. – Одеса: Атлант, 2011. – 517 с.
2. Павлюченко Т. Страх не в тренде / Т. Павлюченко // Інвестиційна газета. – 2012. – № 46. – С. 22–23.
3. Гаманкова О. Страховий ринок України в глобальному страховому просторі / О. Гаманкова // Страхова справа. – 2012. – № 2 (46). – С. 8–11.
4. Insuranse Top. – 2012. – № 1 (37). – С. 25–26.
5. Залетов О. Страховий ринок України в 2010 році: оцінка реального страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://strategy-life.com.ua/articles_detailed.php?id=31.
6. Осадець С. Напрями модернізації страхової справи / С. Осадець // Страхова справа. – 2012. – № 2 (46). – С. 13–17.
7. Баранова В. Г. Фінансовий механізм функціонування страхової системи: [монографія] / В. Г. Баранова. – Одеса: ВМВ, 2009. – 380 с.
8. Луцишин З. О. Асиметрія та парадокс фінансової глобалізації / З. О. Луцишин // Економічний часопис – XXI. – 2006. – № 7–8. – С. 21–25.